

Historia miłości Katullusa do Lesbii na podstawie wybranej twórczości poety

Neoterycy byli grupą poetycką w starożytnym Rzymie, którzy w I w. p.n.e. zerwali z dotychczasowymi tradycjami twórczości, odchodząc od wielkiego eposu historycznego¹. Sięgnęli do poezji hellenistycznej jako nowego wzoru – do Teokryta, Kallimacha czy Apollodora Rodyjskiego. Skłaniali się ku niewielkim formom literackim, które cechowały się erudycją, sentymentalnością i piękną kompozycją. Jak stwierdzają H. Szelest i M. Cytowska: „Była to poezja elitarna”². Neoterycy w swoich dziełach, które często pomimo swojej małej objętości, powstawały całymi latami, pokazywali swoją wiedzę na szerokim temacie. Charakterystyczne dla twórczości neoteryckiej były również *nugae* (inaczej nazywane *ineptiae* lub

*lusus*³). Były to nieduże epigramy, często o charakterze erotycznym i wysoce subiektywnym wyrazie.

W poniższym eseju dokonam analizy historii romansu jednego z neoteryków – Gajusza Waleriusza Katullusa, z kobietą, która w jego twórczości pojawia się pod pseudonimem Lesbia. Poeta pochodził z rodziny arystokratycznej z Werony⁴. Żył zaledwie około 30 lat⁵, jednak zdążył zapisać się na kartach historii jako wybitny neoteryk⁶.

Kim zatem była Lesbia? Nie możemy mieć pewności co do tożsamości tej kobiety. Jednak dzięki pewnym detalom i faktom zawartym w poezji Katullusa najczęściej przyjmuje się, że była to Klodia – jedna z siostr Publiusza Klodiusza Pulchera – trybuna

1 *Słownik pisarzy antycznych*, red. A. Świerdkówna, Warszawa, 2001, s. 350.

2 M. Cytowska, H. Szelest, *Historia literatury starożytnej*, Warszawa, 2006, s. 194.

3 *Ibid.*, s. 195.

4 *Słownik pisarzy antycznych, op. cit.*, s. 131.

5 Katullus, *Poezje wszystkie*, przeł. G. Franczak, A. Klęczar, Kraków 2013, s. 9.

6 M. Cytowska, H. Szelest, *op. cit.*, s. 195.

ludowego. Poślubiła Kwintusa Cecyliusza Metellusa Celera⁷ – konsula z roku 60 p.n.e. Pochodziła z wybitnego rodu, blisko związanego z rzymską arystokracją. Wokół kobiety do tej pory krążyło mało przychylnie skojarzenia. Oskarżana była o stosunki kazirodcze z Publiuszem – przez co doszło do procesu sądowego w 61 r.p.n.e. Została również wyraźnie zaatakowana przez Cynceroną w jego mowie *Pro Coelio*⁸. Zarzuty co do Klodii nie zatrzymały się jednak tylko na zbyt bliskiej relacji z bratem – była także podejrzewana o współodpowiedzialność za śmierć swojego męża Metellusa⁹. Zjadliwie przedstawiana w *Pro Coelio* Klodia i porównywana do oszalałej Medei oraz zdradliwej Klitajmestry nie była jednak oczerniana w każdym znanym nam źródle. W listach Cynceroną przedstawiana jest już bardziej neutralnie¹⁰. Klodia, jaką widzimy w korespondencji, jest to kobieta o praktycznym podejściu do życia i zdolna do interesów.

Jaka mogła być geneza pseudonimu, który kobieta otrzymała na kartach poezji Katullusa? Po pierwsze łączy się ona ze świetnie znaną nam Safoną – poetką z Lesbos, której naśladownictwo możemy zaobserwować u Katullusa w dwóch pieśniach. Skojarzenie

z Safoną pozwala nam przypisać do Lesbii takie cechy jak błyskotliwość, uczoność czy dowcipność. Jak pisze Aleksandra Klęczar: „[...] taka *puella docta* była neoteryckim ideałem kobiety”¹¹. Oprócz tego, Lesbie można postrzegać jako piękny obiekt godny miłości Katullusa, niczym kobiety opiewane właśnie przez Safonę¹².

W samej twórczości Katullusa spotkamy się z wieloma wizerunkami kobiety. W części pieśni jest ona chwalebna i opiewana, z kolei w niektórych krytykowana i opluwana. Jaka była Klodia naprawdę? I jak bliska była Katullusowej Lesbii? Niestety na to pytanie nie znajdziemy odpowiedzi. Omawiając twórczość Katullusa, należy podchodzić do postaci Lesbii oraz całego opisu historii ich miłości z dystansem. Jest to bowiem nie tylko jedna z perspektyw na wydarzenia i tę kobietę. To również dzieło literackie – nierównoznaczne jest więc z obiektywnie opisaną prawdą historyczną¹³ i pewne elementy są z pewnością podkoloryzowane lub wyolbrzymione. Omawiając romans Katullusa i Lesbii na podstawie jego poematów, w rzeczywistości omawiamy głównie przeżycia zakochanego poety. Katullus opisuje historię, która zaczęła się od szczęścia i oddania, jednak

7 Katullus, *op. cit.*, s. 10.

8 A. Dziuba, *Klodia Metelli*, Lublin, 2016, s. 14.

9 Katullus, *op. cit.*, s. 49.

10 *Ibid.*, s. 50.

11 *Ibid.*, s. 51.

12 *Ibid.*

13 M.B. Skinner, *Clodia Metelli*, “Transactions of the American Philological Association”, CXIII, 1983, s. 274-275.

przekształciła się w zazdrość, zawód i pogardę.

Początek miłości Katullusa do Lesbii widzimy w carmen 51¹⁴. Poemat jest parafrazą pieśni 31 Safony¹⁵. Katullus wyraża swoją miłość, opisując fizyczne odczucia jakich doznaje¹⁶: „[...] głos więźnie w krtani, język drętwieje i żar delikatny ogarnia ciało, zaraz uszy dzwonią melodią dziwną, oczy wnet przesłania nocy aksamit”¹⁷. Katullus nie tylko przeżywa reakcję fizyczną przez patrzenie na ukochaną, doznaje też zazdrości i podziwu dla rozmówcy Lesbii, który w przeciwieństwie do samego Katullusa potrafi przemawiać przy niej¹⁸ i może ją podziwiać z bliska. „Nieszczęsny” Katullus zrównuje drugiego mężczyznę z samymi bogami¹⁹. Wywyższenie i zazdrość kogoś przebywającego w towarzystwie Lesbii widzimy również w carmen 2²⁰. Bliskość Lesbii daje szczęście, jakiego Katullus również pragnie poczuć.

Carmen 5 zabiera nas w pełen pasji świat zakochanych. Katullus prosi ukochaną o niezliczone pocałunki. Poeta

utożsamia miłość z życiem – życie dobiega końca, gdy nadchodzi nieuchronna śmierć, a miłość zakończyłaby się, gdyby „zły ktoś” zliczył pocałunki zakochanych²¹. Katullus pragnie zatracić się z ukochaną w uściskach i może dzięki temu oszukać i samą śmierć²². Chce pozostać z Lesbią na zawsze połączony w miłości i odwlec nieunikniony koniec.

W carmen 7 Katullus ponownie porusza temat pocałunków. Odpowiada na zadane przez Lesbię pytanie o ich ilość, jakiej potrzebuje i pragnie. Odpowiedź, która początkowo może wydawać się prosta i typowa dla poezji romantycznej – pocałunków tyle co piasku na pustyni i gwiazd na niebie – skrywa w sobie jednak więcej. Poeta rozwija oba te wątki i w typowo neoterycki sposób, pokazuje swoją szeroką wiedzę. Popisuje się przed ukochaną, która przecież jest *puella docta*, swoim kunsztem poetyckim oraz erudycją²³. Pieśń 7 jest swego rodzaju kontynuacją poematu 5. Poeta jednak odszedł od podawania konkretnych liczb (które pomimo trudności dałoby się zliczyć), a skłania się ku liczbom nieskończonym i przedstawieniu ich w sposób bardziej wizualny. Katullus

14 M. Cytowska, H. Szelest, *op. cit.*, s. 195.

15 J.F. Finamore, *Catullus 50 and 51: Friendship, Love and "Otium"*, "The Classical World", I (LXXVIII), 1984, s. 11.

16 *Ibid.*, s. 13.

17 Katullus, *op. cit.*, s. 337.

18 R.M. Łajkosz, *Mistress of the poet's heart. On reading Lesbia's iconography*, "Quart", II (LXIV), 2022, s. 35.

19 Katullus, *op. cit.*, s. 56.

20 *Ibid.*, s. 58.

21 S. Commager, *The Structure of Catullus 5*, "The Classical Journal", VIII (LIX), 1964, s. 362.

22 J. Kłos, *Pocałunki w twórczości Katullusa – typologia motywu*, „Meander”, 2009-2012, s. 55.

23 *Ibid.*, s. 56.

odszedł również od nawiązań i porównań do życia i śmierci – pocałunki są więc spłycone, ograniczone do miłego, romantycznego przeżycia z ukochaną²⁴. Obie pieśni przedstawiają niezakłócone szczęście dwójki zakochanych²⁵.

Katullus dalej zachwyca się ukochaną w carmen 86, pisząc: „[...] wszystkie kobiety powaby mają w niej przybytek”²⁶. W pieśni 87 poeta stwierdza, że nikt nigdy nie kochał nikogo tak bardzo i tak wiernie, jak on miłuje Lesbę. Jego miłość jest wyjątkowa i prawdziwa²⁷.

W carmen 70 widzimy wkradający się już brak zaufania. Sielankowy obraz relacji Katullusa i Lesbii zaczyna być zakłócony. Katullus zaczyna wątpić w swoją ukochaną: „Mówi – lecz co dziewczę kochankowi szepce, na wietrze się pisze i na rwącej wodzie”²⁸. Katullus wierzył słowom Lesbii, jednak zaczyna widzieć, że nie dostanie od niej takiej miłości, jaką myślał, że kobieta do niego czuje, i jaką sam ją darczył i opisywał w poemacie 87²⁹. Okazuje się, że poeta był w rzeczywistości jedynie jej kochankiem, miłośką, i że jej oddanie mu nie było współmierne jego uczuciu do niej.

24 *Ibid.*, s. 57.

25 M. Cytowska, H. Szelest, *op. cit.*, s. 195.

26 Katullus, *op. cit.*, s. 487.

27 D. Konstan, *Two Kinds of Love in Catullus*, “The Classical Journal”, II (LXVIII), 1972, s. 105.

28 Katullus, *op. cit.*, s. 453.

29 D. Konstan, *op. cit.*, s. 104–105.

Gorzkie emocje związane z rozpadnięciem się miłości z Lesbią wylewają się dalej w carmen 8. Katullus tworzy niejaki dialog między „trzema Katullusami” – tego mówiącego w utworze, przeszłego Katullusa, który żył szczęśliwy i zakochany w Lesbii oraz Katullusa teraźniejszego, który powinien pogodzić się z utratą miłości i pójść dalej³⁰. Przeszły Katullus przedstawiony jest jako podległy władzy Lesbii i podwładny swoim emocjom, co służy Katullusowi-narratorowi za dodatkowy argument, aby zmusić się do zerwania z dawnym uczuciem. Taka uległa postawa powinna być bowiem potępiona jako niemęska. Katullus winien być zdecydowany, silny i niepodległy trywialnym emocjom³¹. Mimo prób odpychania uczucia, poeta pozwala sobie na retrospekcję i wspomnienia, a nawet na pytania skierowane do Lesbii. Jak trafnie skomentowała Joanna Kłos, te retoryczne pytania Katullusa „[...] sprowadzić można do jednego: kto mnie zastąpi?”³². Ostatnie słowo w pieśni ma jednak ten Katullus, który chce pozbyć się uczucia do Lesbii. Zagrzeewa sam siebie do przetrwania i pokonania emocji.

W carmen 72 Katullus porusza aspekt tego, w jak różny sposób najwyraźniej on i Lesbia widzieli ich miłość. Uczucie kobiety było przede wszystkim

30 Katullus, *op. cit.*, s. 76.

31 E. Adler, *Catullan Self-Revelation*, New York, 2001.

32 J. Kłos, *op. cit.*, s. 58.

nacechowane erotycznie. Poeta zaś pisał do Lesbii uczuciem wykraczającym poza cielesność: „Więc kochałem, miłością kochankom niezwykłą: kochałem cię, jak ojciec kocha dzieci drogie.”³³ Katullus odczuwał wobec Lesbii przyjaźń. Musimy jednak rozumieć ją, tak jak rozumie ją Rzymianie – relację wykraczającą poza emocjonalność i erotyczność, relację obywateli osadzoną w świecie społeczno-politycznym Rzymu. Dla niego Lesbia nie tylko zdradziła go fizycznie, ale zdradziła również „jego ideał miłości”³⁴. Jednak mimo tego, że Katullus zdaje sobie już sprawę z prawdziwego charakteru uczuć Lesbii oraz, że stracił szacunek i życzliwość dla ukochanej, dalej jej pożąda. Katullus stale więc pozostaje w pewien sposób jedynie niewolnikiem swoich emocji i żądz. Znowu widzimy tu Katullusa przeszłego (kochanka) i Katullusa teraźniejszego, który odcina się od uczuć do Lesbii.

W pieśni 76 poeta błaga o odejście wszelkich uczuć do kobiety. Nie chce już powrotów czy zmian, pragnie jedynie uleczyć się z miłości. W tym utworze Katullus przedstawia już miłość jako chorobę³⁵. Poeta desperacko zwraca się do bogów o pomoc w swojej agonii.

Pełne złości pożegnanie z Lesbią widzimy w carmen 11. Przygotowujący

się do podróży Katullus rzuca ostatnie, uszczypliwe pożegnanie swojej byłej kochance. Kobieta miała swoją szansę na miłość z nim, jednak jest to już przeszłość, a Katullus ma przed sobą przyszłość, w której Lesbii nie ma³⁶.

Historia romansu Katullusa i Lesbii nie ma pięknego, bajkowego zakończenia, a jej początek również z perspektywy naszych czasów pozostawia wiele do życzenia. Katullus wdał się w związek z żoną innego mężczyzny³⁷. Związek, który początkowo idealizował³⁸ i, jak potem się okazuje, widział i interpretował w taki sposób, jaki mu odpowiadał. Podczas sielankowych początków relacji z Lesbią, poeta był jej oddany, a jego uczucie było głębsze niż tylko odnoszące się do cielesności i dopatrywał się tego samego u Lesbii. Mimo jej małżeństwa z kimś innym Katullus postrzegał siebie jako jej jedyne i jako prawdziwego „męża: dla jej serca”³⁹. Związkowi nie była jednak pisana świetlana przyszłość – Lesbia była oskarżona o posiadanie wielu kochanków⁴⁰, kazirodczą relację z bratem oraz przyczynienie się do śmierci małżonka. Nie wiemy, jak bliskie prawdy były te oskarżenia. Katullus jednak musiał doświadczyć z jej strony czegoś, co odczuł jako zdradę – zdradę związku

33 Katullus, *op. cit.*, s. 457.

34 *Ibid.*, s. 79.

35 Katullus, *op. cit.*, s. 82.

36 D.R. Sweet, *Catullus 11: a Study in Perspective*, „Latomus”, III (XLVI), s. 515.

37 Katullus, *op. cit.*, s. 151.

38 *Ibid.*, s. 150.

39 *Ibid.*, s. 151.

40 *Ibid.*, s. 156.

i miłości. Relacja skończyła się, a poeta przeszedł przez wewnętrzną walkę między racjonalnością a starym uczuciem i pragnieniem. Wyszedł z niej bez chęci powrotu do dawnej ukochanej i bez szacunku do niej. Po miłości pozostał jednak dorobek literacki i pamięć o jednym z najbardziej znanych antycznych związków.

Bibliografia

- Adler E., *Catullan Self-Revelation*, New York, 2001.
- Commager S., *The Structure of Catullus 5*, "The Classical Journal", VIII (LIX), 1964, s. 361–364.
- Cytowska M., Szelest H., *Historia literatury starożytnej*, Warszawa, 2006.
- Dziuba A., *Klodia Metelli*, Lublin, 2016.
- Finamore J.F., *Catullus 50 and 51: Friendship, Love and "Otium"*, "The Classical World", I (LXXVIII), 1984, s. 11–19.
- Katullus, *Poezje wszystkie*, przeł. G. Franczak, A. Klęczar, Kraków 2013.
- Kłos J., *Pocałunki w twórczości Katullusa – typologia motywu*, „Meander”, 2009–2012, s. 54–64.
- Konstan D., *Two Kinds of Love in Catullus*, "The Classical Journal", II (LXVIII), 1972, s. 102–106.
- Łajkosz R.M., *Mistress of the poet's heart. On reading Lesbia's iconography*, "Quart", II (LXIV), 2022, s. 32–51.
- Skinner M.B., *Clodia Metelli*, "Transactions of the American Philological Association", CXIII, 1983, s. 274–275.
- Sweet D.R., *Catullus 11: a Study in Perspective*, "Latomus", III (XLVI), s. 510–526.
- Słownik pisarzy antycznych*, red. A. Świderkówna, Warszawa, 2001.